Uppföljning av processen vid utvecklingsprojektet

Trappan-samtal

för barn/unga i öppen stödverksamhet vid Sollentuna kvinnojour 2019

Gun Hedlund
Docent i statskunskap
Januari 2020

Sollentuna
KVINNOJOUR

Sammanfattning

Bakgrund:
Denna rapport redovisar en extern processuppföljning av utvecklingsprojektet *Trappansamtal för barn/unga i öppen stödverksamhet vid Solletuna kvinnojour 2019*. Projektet finansierades av Socialstyrelsen som beviljade anslag för ett år medan jouren sökt anslag för två år. Halveringen av projekttid innebar en revidering av projektplanen.

Målsättning:
Syftet är undersöka på vilket sätt Sollentuna kvinnojour kan ta emot icke-boende barn/unga och erbjuda stöd i form av Trappan-samtal. Den öppna, stödjande verksamheten utökas till att även inkludera denna målgrupp.

Etapp 1:
riktlinjer för Trappan-samtal, begränsningar och möjligheter
Etapp 2:
information till utvalda aktörer i Sollentuna, potentiella samarbetspartners.
Etapp 3:
Trappan-samtal till 10 barnsamtal, faktorer som möjliggör deltagande.
Etapp 4:
implementering av Trappan-samtal i den öppna stödverksamheten.

Metod:
En undersökande process för lärande med möjlighet att formulera nya frågeställningar och uppslag för vidareutveckling under projektets gång.

Resultat:
Projektet har uppnått sitt syfte och uppfyllt sin målsättning förutom en avvikelse som beror på den halverade projekttiden.

- Riktlinjer för Trappan-samtal har fastställts utifrån en omfattande inventering av kunskapsläget. Begränsningar och möjligheter undersöks och redovisas i dokumentet *Bakgrund och underlag till riktlinjer för Trappan i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet* (2019).
- Ett omfattande informationsarbete har genomförts via personliga kontakter, dagspress, informationsdagar, sociala medier, utdelning av hundratals broschyrer och besök hos professionella nätverk. Samverkanspartners har fastställts till skolhälsovården och enheten för föräldrastöd.
- Faktorer som möjliggör deltagande har analyserats via workshops bland personalen. Ett barn har deltagit i Trappan-samtal i den öppna verksamheten
- En implementeringsplan har upprättats.

Innehållsförteckning

1. Inledning sid. 4

2. Sollentuna kvinnojour, barnverksamhet och bakgrund till projektet sid. 4

3. Trappan-modellen sid. 5

4. Projektets bakgrund och genomförande sid. 6

5. Slutsatser och reflektioner sid. 18

6. Referenser sid. 22

1.

Inledning

Syftet med denna rapport är att presentera dokumentationen av en extern uppföljning av processen under utvecklingsprojektet *Trappan-samtal för barn/unga i öppen stödverksamhet vid Solletuna kvinnojour 2019.* Rapporten disponeras så att inledningsvis görs en beskrivning av Sollentuna kvinnojour och dess barnverksamhet. I detta avsnitt berörs också bakgrunden till det aktuella projektet. I nästkommande avsnitt görs en presentation av Trappan-modellen baserat på data från en vetenskaplig utvärdering av dess tillämpning i Uppsala. Därefter följer en skildring av processen under projektets genomförande baserad på möten, e-post och telefonsamtal mellan den projektansvariga och mig själv i rollen som utvärderare. Avslutningsvis presenteras slutsatser och reflektioner omkring projektets mål, genomförande, lärande och framtida implementering.

2.

Sollentuna kvinnojour, barnverksamhet och bakgrund till projektet

Sollentuna kvinnojour bildades stadigvarande 2001 och har målmedvetet arbetat för att bygga upp en jourverksamhet med god kvalitet i skyddat boende och öppen stödverksamhet. De boende vuxna erbjuds bland annat regelbundna stödsamtal, praktiskt stöd och stöd vid myndighetskontakter. Hot- och riskbedömningar genomförs i anslutning till stödsamtalen. De boende erbjuds också möjlighet till stöd från en volontär. De boende kommer av säkerhetskäl från andra kommuner som ger jouren i uppdrag att ta emot en placering enligt SoL.

Den öppna stödverksamheten består av stöd och rådgivning till våldsutsatta kvinnor som är i behov av detta före, under eller efter uppbrott från en våldspräglad relation. Även anhöriga, arbetskamrater, myndigheter eller andra som kommer i kontakt med utsatta är välkomna att söka stöd hos Sollentuna kvinnojour. Under 2019 tog kvinnojouren emot 190 samtal/mail/rapporter som gällde en våldsutsatt person. Av dem kom 82 kvinnor till den öppna stödverksamheten och fick stöd i form av telefonsamtal, sms eller fysiska besök. 52 av kvinnorna kom från Sollentuna kommun[1].

Kommunens åtgärder för stöd till kvinnor som levt/lever i en våldsrelation är förutom placering i skyddat boende i en annan kommun att erbjuda samtalsstöd. Denna verksamhet utförs av vårdföretaget AB Söderstöd som ger fem samtal med möjlighet till ytterligare fem efter utredning och biståndsbeslut. Det är vanligt att stödsökande kvinnor fortsätter med uppföljande samtal hos kvinnojouren.

Sollentuna kvinnojour får ett allmänt föreningsbidrag från kommunen som ersättning för sin verksamhet. I övrigt består intäkterna av boendeersättning från placerande kommuner utanför Sollentuna samt privata gåvor och tillfälliga projektanslag.

Förutom skyddat boende och öppen stödverksamhet är informativ verksamhet och opinionsbildning en viktig del i jourens verksamhet. Sollentuna kvinnojour utmärker sig genom att tidigt engagera sig för barnens rättigheter. Vid tioårsjubileet 2011 lyftes särskilt frågan om barn-

[1]Sollentuna kvinnojour. Verksamhetsberättelse 2019.

ens behov av förskoleplats i Sollentuna oberoende av hemkommun. Gensvaret blev positivt från den politiska ledningen som lovade att ta upp frågan i Kommunförbundet i Stockholms län[2]. Ett barnperspektiv är idag etablerat, har en tydlig plats i jourens värdegrund och i informationen till socialtjänst som placerar boende hos jouren betonas följande på hemsidan: *"Ett tydligt barnperspektiv genomsyrar vår verksamhet och alla barn får åldersadekvat information och stöd. Barn som bor i vårt skyddade boende erbjuds förskole-/skolplats".*[3] För de boende barnen finns möjlighet till individuellt stöd i form av Trappan-samtal som är en modell för krissamtal med barn som upplevt våld i sin familj. Detta sker på uppdrag ifrån socialtjänsten i den aktuella hemkommunen. Alla barn som kommer till det skyddade boendet får en personlig och åldersanpassad introduktion och en kontaktperson under boendetiden. Jourens prioriteringar av barnens behov framgår av att det inrättas en tjänst som en särskild barnansvarig. I hennes arbete ingår säkerhetsplaneringar och myndighetskontakter rörande barnen, kontakter med skola och förskola, familjesamtal, barnanpassning av lokaler, Trappan-samtal, utflykter liksom stöd till mamman i hennes föräldraroll.

Bakgrunden till behovet av ett utvecklingsprojekt om stödsamtal till barn/unga i den öppna verksamheten är att sådana insatser möter en komplicerad verklighet. Det har förekommit att mammor efterfrågat stöd till sina barn vid sina egna kontakter med den öppna verksamheten och jouren har tillgodosett detta när det varit möjligt. Här finns emellertid flera gråzoner att ta hänsyn till och hantera. I de fall där barnens mamma har enskild vårdnad är det fullt möjligt för att henne att be om särskilt samtalsstöd till sina barn. I de fall där det finns gemensam vårdnad krävs faderns tillstånd vid insatser för barn, vilket kan stöta på motstånd och utgöra en hotbild för barnet. I de fall där barnet fortfarande har en sporadisk kontakt med sin pappa kan denna typ av samtal vara olämpliga och skapa svåra lojalitetskonflikter hos barnet. Frågor som kan bli aktuella är: Hur ska Trappan-samtalen betraktas, är det krissamtal eller behandling? Vilket säkerhetstänkande bör beaktas vid samtal i öppen verksamhet? Vilken roll kan socialtjänsten ha genom att ge information om att denna möjlighet finns hos kvinnojouren? Kan socialtjänsten, både i Sollentuna och andra kommuner, ge Trappan-samtal som uppdrag till jouren i likhet med vad som gäller för boende barn?

[2] "Sollentuna kvinnojour firar 10-årsjubileum." 2011-10-07 artikel i Vi i Sollentuna.
[3] www.sollentunakvinnojour.se "Till dig som placerar." 2019

3.

Trappan-modellen

Trappan-modellen har ännu inte fått status av att vara en evidensprövad metod vad gäller tydliga effekter på barnens mående enligt Socialstyrelsens informationsblad om evidensbaserad praktik[4]. Flera utvärderingar har emellertid gjorts i Sverige och resultaten pekar mot att barn/ungdomar generellt har fått det lättare efter samtalen men att det inte går att påvisa om andra parallella insatser finns som en delförklaring[5]. Utvärderingarna pekar även på vikten av individuell anpassning till de olika barnen med hänsyn till deras ålder, bakgrund och psykiska mående. Modellen innebär att samtalen görs utifrån de tre "stegen" kontakt, rekonstruktion av vad som hänt och få kunskap om reaktioner på traumatiska händelser, samt ett avslutande samtal om situationen här och nu och var det finns stöd att få. Antalet samtal varierar stort, alltifrån fem samtal till över 20. Åsa Cater Källström sammanfattar sin utvärdering från 2009

[4] http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/sokimetodguidenforsocialtarbete (Utskriftsdatum 4 mars 2019)

[5] Arnell, A. & Ekbom, I. (2010); Broberg, A. mfl. (2011); Källström Cater, Å. (2009); Cater, Å. (2019)

med följande ord:

”Den generella trenden i utvärderingen är att fler barn fått det lättare efter Trappan-samtalen än svårare. Generellt sett verkar barn efter samtal enligt Trappan-modellen ha mindre svårigheter och må bättre. Utvärderingen indikerar därmed att samtal enligt Trappan-modellen kan ha potential att lindra barns besvär av PTS-karaktär, möjligen gynna äldre barns utveckling av en positiv/stabil KASAM samt förbättra barns generella allmänna psykiska hälsa och livssituation”. [6]

Trappan-modellen har fått en stor spridning runt om i landet och tillämpas både inom socialtjänstens arbete med våldsutsatta barn och i stödsamtal för barn vid landets kvinnojourer. Vid Sollentuna kvinnojour har Trappan-samtal erbjudits sedan 2010 och erfarenheterna är varierande av att barnen på ett genomtänkt sätt fått möjlighet att sätta ord på och förstå sina upplevelser. En generell erfarenhet är dock att mötena med den barnansvariga har gett barnen en möjlighet att bearbeta sina upplevelser, de får uppleva att verkligen bli lyssnade till och de får med sig erfarenheten av att detta svåra är det möjligt att prata om.

4. Projektets bakgrund och genomförande

4.1 Ansökan och revidering av projektplan

Sollentuna kvinnojour ansökte 2017 utvecklingsmedel hos Socialstyrelsen för ett två-årigt utvecklingsprojekt med målsättning

- att studera behovet av Trappan-samtal hos barn/unga som levt med våld i familjen i Sollentuna kommun (2018)
- öka tillgänglighet för kvinnor med komplicerade livsförhållanden som en konsekvens av våldsutsatthet (2018)
- via “remiss” från Socialtjänsten ta emot barn/unga för Trappan-samtal (2019)
- besvara frågor om Trappan-samtal till föräldrar med enskild vårdnad (2019)
- verksamhet som genomsyras av gott säkerhetstänkande (2019)
- extern utvärdering som sammanställs i början av 2020 (2019–2020).

Kontakter före projektstart med företrädare för socialtjänsten i Sollentuna kommun medför att målsättningen om “remiss” får strykas. Gensvaret är att det finns inget behov av ett Trappan-samarbete mellan Sollentuna kommun och kvinnojouren. Skälet som anges är att kommunens nuvarande systemet fungerar bra.

Socialstyrelsen beviljar projektmedel för halva perioden, ett år, och projektet startar i januari 2019. Det två-åriga projektets målsättning revideras och syftet preciseras till att undersöka på vilket sätt Sollentuna kvinnojour kan ta emot icke-boende barn/unga och erbjuda stöd i form av Trappan-samtal för att på så sätt utöka den öppna, stödjande verksamheten till att även inkludera denna målgrupp[7]. Fyra mål formuleras kopplade till olika etapper i en undersökande process för lärande med möjlighet att formulera nya frågeställningar och uppslag för vidareutveckling under projektets gång. I Etapp 1 är målet att ta fram utkast till riktlinjer för Trappan-samtal i den öppna verksamheten, undersöka avgränsningar och möjligheter. I Etapp 2 är målet att nå ut med information om Trappan-verksamheten till utvalda aktörer i Sollentuna kommun samt inventera potentiella samarbetspartners i projektet. I Etapp 3 erbjuds 10 barn samtal, en avstämning görs av vilka faktorer som gör det möjligt för barnen att delta. I Etapp 4 formuleras en plan för implementering av Trappan-samtal för barn/unga i den öppna stödverksamheten.

[6] Källström Cater Å. (2009 s 25-26)

[7] PM Trappan 2019, Sollentuna kvinnojour.

4.2 Startfasen Etapp 1 (januari-april)

Mål:

I Etapp 1 är målet att ta fram utkast till riktlinjer för Trappan-samtal i den öppna verksamheten, undersöka avgränsningar och möjligheter.

Frågeställningar:

Hur ser lagstiftningen ut? Hur arbetar andra verksamheter? Hur arbetar socialtjänsten i Sollentuna med barn som upplevt våld?

Aktiviteter:

- Uppstartsmöte med utvärderare.
- Intervjua barnhandläggare.
- Intervjua någon handläggare för våld.
- Samtal med andra kvinnojourer som tar emot barn i öppenverksamheten samt med "1000 möjligheter".
- Inläsning av lagstiftning och forskning.
- Finna en handledare.
- Göra utkast till säkerhetsrutiner inför samtal.

11 januari hålls ett möte på kvinnojouren med jourens verksamhetschef, barnansvariga och mig själv som extern processutvärderare. Barnansvarig är från 1 januari projektanställd som ansvarig för planering och genomförande av Trappan-projektet och kommer härefter att kallas projektledaren, förkortad till PL. Jag får ta del av skriftlig och muntlig information om projektets bakgrund, dilemman i ett utvecklingsprojekt av denna karaktär, konsekvenser av projekttidens "halvering" och vilka mål som det nu gällde att fokusera på. Min roll definieras som kombinerat "bollplank" vid behov och kontinuerlig "följare" av processen. Jag finner att den muntliga presentationen tycktes överensstämma med mål och aktiviteter i PM:et *Trappan 2019* förutom med en viss muntlig reservation för att det kanske inte skulle finnas tid att genomföra tio Trappan-samtal under hösten 2019. Likaså är projektanställningen inte längre planerad för 100 procent utan på 80 procent under projektåret.

Mötet resulterar i en uppdragsbeskrivning till mig, överenskommelse om fyra möten under 2019 plus mejl och telefonkontakt vid behov, loggbok via mejl till mig från PL med kontinuerlig kontakt för dialog om projektets genomförande. Fyra halvdagsmöten kom att genomföras den 11 januari, 26 april, 12 september och 20 november.

Vid mötet konstateras att den förkortade projekttiden från två år till ett år gör det svårt att göra en strikt *projektutvärdering* av resultat och måluppfyllelse. Istället enas vi om att jag gör en *processuppföljning* i form av en kontinuerlig granskning. Frågeställningar för denna är

- Håller vi fast vid målsättningen?
- Genomförs det vi planerat?
- Behöver planen revideras?[9]

Målsättningen om att arbeta med projektet på 80 procent visar sig vara svår att upprätthålla under de första månaderna. Vid en mejlkontakt den 15 februari med min fråga "Hur går det?" kommer en loggboks-notering från PL som ivrigt väntar på att vikariesituationen ska lösas så att hon kan komma igång på allvar med projektarbetet. Under januari hade hon enbart kunnat arbeta 5–10 procent med projektet men är nu igång med arbetet enligt planen för Etapp 1. Citatet nedan från mejlet speglar på ett tydligt sätt många kvinnojourers vardag i dilemmat med att ha ansvar för en viktig, pågående, ofta akut verksamhet och att samtidigt frigöra tid för utvecklingsarbete. Det fruktbara i att tidigt knyta externa kontakter är emellertid påtagligt i svaret:

"I förra veckan så fick vi vår nya kollega, så nu är vi äntligen fulltaliga (…..) Det verkar också som att vi har en timvikarie på gång (…). Hittills har jag kunnat jobba en halv till en dag i veckan och det blir ju lite hattigt. Men i veckan gjorde jag en telefonintervju med en annan kvinnojour som har en verksamhet som till stora delar liknar den vi skissar på – det var jätteroligt att höra deras tankar. Annars har det blivit mest läsning." (mejl 15 februari 2019).

[8] Reflex K, Svenska Kommunförbundet ISBN nr 91-7289-003-7

Erfarenheter som den intervjuade jouren delar med sig av är bland annat :

- Enbart rikta sig till familjer där det inte finns gemensam vårdnad.
- Aktivt erbjudande till alla barnfamiljer i den öppna verksamheten, kostnadsfritt.
- Aldrig samtal i akuta lägen.
- Olika kontaktpersoner för mammor och barn.
- Aktivt erbjudande till den egna kommunen och kommuner i regionen (blir utförare av Trappan-samtal. Kostnad 5000 kr obegränsat antal samtal).
- Noggrann bedömning av barnets/ungdomens bakgrund och mående och erbjudande om övriga stödsamtal om Trappan inte bedöms som lämplig.
- Ibland krävs motivationsarbete för att mammor ska tacka ja.
- Ett alternativ från en ideell aktör gentemot socialtjänstens Trappan-samtal uppskattas av vissa familjer.

När den planerade 80-procentiga projektanställningen realiseras i februari inleds ett arbete med att inventera lagstiftning, rättsläge, aktuell forskning samt praktiska erfarenheter från olika aktörer som bedriver stödsamtal. Under mars–april månad genomförs ett omfattande fältarbete som utmynnar i analyser av policydokument, lagstiftning, propositioner, skriftliga kontakter och intervjuer med experter, praktiker och forskare omkring olika aspekter av gråzonsproblematiken. Gråzon är en samlingsbeteckning för att projektets planerade verksamhet befinner sig på oprövad mark vad gäller ansvar och befogenheter. En aspekt rör oklarheter i om Trappan bör ses som behandling eller modell för generella stödsamtal och den andra aspekten rör mammors rätt att fatta beslut om Trappan-samtal vid gemensam vårdnad. Dessa båda aspekter hänger nära samman eftersom en behandlingslik insats ställer större krav på båda föräldrarnas medgivande vid gemensam vårdnad och det är inte ovanligt att våldsutövande fäder motsätter sig att barnen deltar i stödsamtal. Frågan om Trappan bör ses som en behandlingsmetod visar sig vara svår att besvara entydigt utifrån både forskning och praktisk tillämpning. En central fråga är om samtalen syftar till en framtida förändring hos barnet/ungdomen eller om det kan likställas med information. En ytterligare viktig aspekt är att projektets Trappan-samtal handlar om stöd i jourens öppna verksamhet, för barn/ungdomar som kommer på besök till jouren tillsammans med sin mamma eller på egen hand. Jourens roll som ideell aktör i öppen verksamhet är inte densamma som utförare av socialtjänst i det skyddade boendet. Frågan om skyldighet att göra orosanmälningar behöver beaktas utifrån både säkerhetstänkande[9] och konsekvenser för det stödsökande barnets/ungdomens förtroende för jourens verksamhet.

Projektarbetet får under Etapp 1 den flerfaldiga funktionen av att skapa både lokala och nationella nätverk, inhämta information och förankra projektidén hos socialtjänsten i Sollentuna och i den egna verksamheten. I loggboksanteckningar med bilagor kan jag följa hur PL samlar in kunskap via mejlkontakter om olika forskares och juristers syn på gråzonsproblematiken och att deras uppfattningar ser olika ut. Likaså hur hennes inläsning av lagstiftning, SOU-rapporter och offentliga styrdokument ger ett fördjupat kunskapsläge att utgå ifrån. En rad intervjuer görs, bland annat med en kvinnojour, psykolog från 1000 möjligheters mottagning för unga, relationsvåldssamordnaren i kommunen, personal vid Söderstöd[10], enhetschef för barn och unga och gruppledaren för våld i nära relationer. Generellt är alla intervjuade positiva till idén om ett ideellt komplement när det gäller Trappan-samtal till barn/ungdomar. En viss skillnad finns dock i synen på hur stort behovet är och på jourens generella skyldighet att göra orosanmälningar. En tydlig samsyn saknas bland de olika aktörerna inom kommunens verksamheter när det gäller uppfattningen om hur heltäckande det egna systemet är för att möta våldsutsatta barns behov. Ett betydelsefullt resultat för projektets fortskridande är att det ingenstans uttrycks motstånd eller en avvisande hållning mot projektidén.

[9] En våldsutövande far med gemensam vårdnad kan efter jourens orosanmälan bli informerad av socialtjänsten med ökad risk för barnet.

[10] Söderstöd är kommunens upphandlade verksamhet för stöd i våld i nära relationer och familjebehandling

PL får en detaljerad inblick i den kommunala organisationen omkring barn som bevittnat eller utsatts för våld av närstående. Sollentuna kommuns arbete med barn som upplevt våld innebär att en utredning görs, oftast i samband med kontakter med en våldsutsatt mamma, och vid behov beviljas stödinsatser hos AB Söderstöd som är utförare av socialtjänst till kommunen. Söderstöd genomför endast Trappan-samtal om barnet inte har någon kontakt med förövaren. Andra typer av stödjande samtal kan komma ifråga när kontakter fortfarande finns med den våldsutövande föräldern, oftast fadern, eller inom ramen för långvarig så kallad familjebehandling där våld finns med i problematiken.

Loggboken i mars visar på att arbetet påbörjats med utkast till ett frågeformulär riktat till mammorna inför önskade barnsamtal. Syftet är att frågorna ska återspegla jourens riktlinjer och säkerhetstänkande.

PL presenterar ett antal frågeställningar och fallbeskrivningar inför övrig personal på jouren vid en workshop i slutet av april. Workshopen är väl förberedd, genomförd och dokumenterad och ger ett utrymme för att ventilera moralisk/etiska och praktiska dilemman, behovet av tydlighet gentemot stödsökande, olika typer av relationsstöd (syskon, mamma-barn) samt vikten av att fokus ligger på upplevelser och konsekvenser av våld. En reflektion som ventileras av personalen är att orosanmälan per automatik inte behöver tillämpas. Information kan istället inhämtas om det redan finns en genomförd utredning av socialtjänsten eller om nytt våld uppstått som förorsakar oro. I workshopen kommer personalgruppen fram till att de via kontakten med mammorna kan identifiera vissa behov hos barnen:

- Få sina upplevelser bekräftade.
- Stöd i relationerna inom familjen, med fokus på att lägga ansvar hos vuxna.
- Information och hjälp att förstå samhället (t ex rätten till information om rättsprocesser).
- Att mamman får stöd i vårdnadsprocesser.
- Att mamman får stöd i att se barnens behov.

Sammanfattningsvis konstateras att Trappan-samtal i öppen verksamhet inte passar alla barn. Likaså tillgodoser Trappan bara en del av de behov som identifieras hos barnen.

Under samma period har jag träff två den 26 april med PL i min roll som uppföljare/bollplank där vi för ett samtal om förståelsen av den kunskap som hittills inhämtats och planering av fortsatt arbete inför kommande Etapp 2. De dilemman och gråzonsproblematik som projektet ställs inför har inga tvärsäkra lösningar eller rätta svar. En slutsats vid vårt möte är att Sollentuna kvinnojour inom projektets ram behöver göra en självständig tolkning av rättsläge och praktik baserat på intervjuresultat, erfarenheter från andra aktörer och den professionella kunskap som blivit vägledande under workshopen.

Kommentar processuppföljning:

I min uppföljning finner jag att PL under Etapp 1 redan arbetar med vad som planerats för Etapp 2 (se nedan). Att projektarbetet inte följer en linjär plan utan blir en utvecklingsprocess där Etapp 1 och 2 glider in i varandra påverkar inte projektets framåtskridande negativt – tvärtom. Kontakterna vid intervjuerna i Sollentuna blir ett utmärkt tillfälle att nå ut med information om projektet och den planerade Trappan-verksamheten. Att ett utkast till riktlinjer fortfarande är under bearbetning vid slutet av Etapp 1 tycks inte vara ett problem eftersom loggboksanteckningar, mejl och telefonkontakter med PL visar att projektet håller fast vi målsättningen för etappen och att frågeställningarna kan besvaras. Alla aktiviteter är genomförda utom en, att finna en handledare för Trappan-samtalen.

Projektet har följt planen för Etapp 1.

4.3 Etapp 2 (maj-augusti)

Mål:

Att nå ut med information om Trappan-verksamheten till kommunala och övriga verksamheter, samt skapa en uppfattning om vilka verksamheter i Sollentuna som kan vara viktiga att samarbeta närmare med.

Frågeställningar:

Ska vi ha information riktat direkt till barnen? Hur kan vi tänka i val av bild? Vilka verksamheter upptäcker barnets behov av samtal? Vilka är engagerade i Sollentuna?

Aktiviteter:

- Ta fram en folder.
- Sätta ihop en spridningsplan.
- Sprid information enligt plan.
- Löpande information på jourens sociala media.

I min uppföljning finner jag att när empiriskt datainsamlande, nätverkande och analysarbete görs parallellt så fungerar det väl i det här projektarbetet och leder även till genombrott i reflektionerna omkring vissa olösta frågor. Ett exempel på detta är projektledarens deltagande i en utbildningsdag med Unizons barnnätverk och kontakt med professor Kjerstin Almqvist vid Karlstads universitet. Almqvists ståndpunkt, baserad på en gedigen forskningskompetens om våldsutsatta barn, är att Trappan inte ska betraktas som en behandlingsmetod i jourernas verksamhet. Hennes tolkning är att så länge insatser inte föregås av en bedömning eller syftar till framtida förändringar av barnets beteende är det inte en behandling. Därför krävs det generellt sett inte samtycke från båda vårdnadshavarna vid Trappan-samtal hos en kvinnojour.

Loggboken visar att efter en genomgång i maj med verksamhetschefen fortsätter PL arbetet med att skriva fram förslag till dokumentet ”Underlag till riktlinjer för Trappan.” Det består av tre delar, *Konventioner, lagar och tillämpning (del I) Trappan som samtalsmodell (del II) Sollentuna kommun och Sollentuna kvinnojour (del III)*. Tanken är att underlaget för riktlinjerna och de konkreta riktlinjerna ska kompletteras och revideras under projektperiodens gång. I del I har PL formulerat jourens självständiga hållning och tolkning av konventioner, lagar och tillämpning. Utgångspunkten är Barnkonventionen som Sollentuna kvinnojour hänvisar till i sin målsättning där barnets ovillkorliga rättigheter till skydd från våld fastslås. Konventionens överlappning med svensk lagstiftning i Föräldrabalken behandlas liksom dilemmat med att de är delvis motstridiga. Via en analys av de fakta och tolkningar som inhämtats från olika källor under Etapp 1 blir slutsatsen att jouren som ideell aktör inte står i direkt ansvarsförhållande gentemot enskilda vårdnadshavare. En bedömning av barnet/ungdomens mognad och beslutskompetens (i likhet med vissa Ungdomsmottagningar) ger även utrymme för självständiga beslut om det lämpliga med att inleda samtal. Centralt är att barnet/ungdomens trygghet prioriteras. Följande riktlinjer föreslås i utkastet:

- I enlighet med värdegrunden göra en prövning av vad som blir barnets bästa i varje enskilt fall.
- Att i den prövningen använda en mall med frågor (utredningar, vårdnad, trygghet osv).
- Informera mammor om att vi kan behöva anmäla oro om nya uppgifter om våld till socialtjänsten.
- Informera ungdomar att vi kan behöva anmäla oro om nya uppgifter om våld, och att detta kommer att innebära att vårdnadshavarna får kännedom om kontakten.
- Ta emot barn över 13 år på samtal utan att inhämta någon av vårdnadshavarnas samtycke.
- Tillsammans med mamman göra bedömningen om Trappan-samtalen skulle försvåra i en eventuell vårdnadstvist.

Loggboken visar att i slutet av maj lämnas en broschyr till tryck. Den är riktad till en förälder, vanligen mammor, med frågan *Har ditt barn fått prata med någon om det som hänt?* Skriften innehåller kort information om att upplevelser av våld påverkar barn, vad Trappan-samtal är och en presentation av jouren som fristående aktör. Avvägningarna i textförfattandet har

varit att ge tyngd till barnens upplevelser utan att skuldbelägga mamman. Syftet är att förmedla både allvar och värme liksom välkomnande och trygghet. Via det nätverksarbete som genomförts finns nu kanaler för spridning av broschyren till den aktuella målgruppen. Facebook är en annan kanal där det informeras om att jouren nu tar emot barn för samtal. En utökad spridningsplan upprättas och förberedelser görs för att ha beredskap att ta emot de första kontakterna. Kontakt etableras med en jour som har erfarenhet av hot och förföljelse från en pappa efter att hans barn gått i Trappan-samtal. Ytterligare ett antal intervjuer planeras med

förtroendevalda i Socialnämnd och gruppchefen för vuxna som utsatts för våld.

I mitten av juni får jag mejl från PL om att jouren tidigare än planerat fått det första Trappan-ärendet i öppenverksamheten, att hon haft två träffar med barnet och att det går bra. Barnets mor har fått nej på sin önskan om samtal via socialtjänsten. Tio träffar genomförs med barnet enligt plan för Trappan-samtal. En handledare till PL har ännu inte utsetts och samtalen genomförs baserade på tidigare erfarenheter av samtal med boende barn.

Loggboksnoteringar visar att projektarbetets integrering i den interna verksamheten på jouren börjar finna sin plats via samtal med verksamhetschefen vid behov, återkommande rapporter på APT-möten, förberedelse av en andra workshop under hösten och information till styrelsen i augusti. Det som är något oklart är ansvarsfördelningen mellan verksamhetschefen och styrelsen angående projektet. Verksamhetschefen finner sig väl insatt i projektet och kapabel att stå som ansvarig för dess genomförande. Förankringen hos styrelsen kan å andra sidan vara viktig eftersom projektet innebär ett ställningstagande i de juridiska frågorna som skulle kunna ifrågasättas av berörda fäder eller personal som jobbar med dessa frågor. PL lyckas skapa förståelse hos sin chef för varför styrelsen bör ha en ordentlig insyn i projektets upplägg och framskridande. Styrelseledamöterna kontaktas ett par veckor före mötet med ett mejl som innehåller en film om Trappan-modellen och del 1 och del 2 av riktlinjerna. Styrelsemötet blir ett engagerat möte mellan PL och ledamöterna som ger sitt stöd till den inriktning projektet har valt. Tips ges om ytterligare lämpligare aktörer för informationsspridning, t ex skolsköterskor, fältassistenter och besök i skolorna. En fråga från styrelsen är om själva målgruppen behöver avgränsas tydligare. Det kan anses rimligt eftersom den ansökan som sändes in till Socialstyrelsen undertecknades av både en styrelseledamot och verksamhetschefen. Eftersom styrelsen arbetat med inomorganisatoriska frågor och särskilt vikten av att renodla rollerna anses det emellertid som självklart att styrelsens uppgift inte är att gå in på detaljnivå i arbetet.

Loggboken visar att under sista veckan i augusti lanseras projektet på bred front. Hemsidan har uppdaterats med särskild information direkt till barn/ungdomar liksom separat information till mammor. Nu postas broschyrer till vårdcentraler, en gynklinik där jouren föreläst, Söderstöd, psykiatrin och familjerätten. PL inriktar sig på aktörer där det finns en etablerad kontakt sedan tidigare, antingen via olika ärenden eller intervjuer som gjorts under våren 2019. Det har nu blivit klart att PL framöver ska få handledning om aktuella ärenden vid Trappan-samtal från konsult Carina Eliasson, utbildare och handledare i Trappan-modellen.

Kommentar processuppföljning:

I min uppföljning av Etapp 2 finner jag att projektet håller fast vid den första delen av sin målsättning. Den andra delen av målsättningen; att skapa en uppfattning om vilka verksamheter i Sollentuna som kan vara viktiga att samarbeta närmare med visar sig i mina "bollplankskontakter" med PL vara i behov av revidering. Samarbete behöver ändras till samverkan. En analys av intervjuer och samtal i anslutning till dessa tyder på att det från socialtjänstens och Söderstöds sida inte finns ett behov av eller direkt intresse av *samarbete* omkring särskilda ärenden. Ett intresse av en viss *samverkan* för informationsspridning om Trappan-samtal i jourens öppna verksamhet tycks däremot finnas.

Ett stöd utifrån som hade behövts redan i juni var en handledare vid Trappan-samtalen med ett besökande barn och det kan ses som en brist att det inte blev klart redan under Etapp 1. Frågeställningarna blir delvis besvarade under etappen, en frågeställning som fortfarande är obesvarad och som följer med i den fortsatta processen är frågorna om vilka verksamheter som upptäcker barnens behov av samtal och vilka som är engagerade i Sollentuna. De aktiviteter som planerades under Etapp 2 blev genomförda.

Projektet har följt den reviderade planen för etapp 2.

4.4 Etapp 3 (september-november)

Mål:

Att 10 barn erbjuds samtal och att få en samlad bild av vad som påverkar förutsättningarna för att samtalen ska komma till stånd.

Frågeställningar:

I vilka fall blir det möjligt att inleda en kontakt? Och när är det lämpligt/bra? Vad fungerar av det vi hittills planerat och vad behöver göras annorlunda?

Aktiviteter:

- Erbjuda Trappan-samtal.
- Dokumentera hur familjer fått vetskap om projektet och hur deras livssituation ser ut (vårdnad, ålder på barnen, tid sedan våldet, kontakter med myndigheter, vård o s v.)
- Delta i handledning.
- Fortsatt kontakt med verksamheter som arbetar med barn.
- Se över om riktlinjerna behöver uppdateras.
- Se över om folder ska ändras/spridas på andra ställen.
- Eventuellt studiebesök norskt krisecenter i syfte att studera hur barnens behov kan tillgodoses ur ett bredare perspektiv.

Semestrar för PL och övrig personal på jouren och ett starkt inflöde av stödsökande kvinnor medför att det blir under första veckan i september som projektet återgår till normalläge och det är först från och med oktober som PL återigen arbetar planerad volym i tid.

Texten på hemsidan revideras ytterligare och i informationen direkt till barn är språket och tilltalet anpassat för yngre läsare. De båda lokaltidningarna kontaktas om det utökade barnstödet i jourens öppna verksamhet. Det presenteras som en nyhet vilket resulterar i två informativa artiklar. En viss ambivalens råder om ifall direkt rekrytering av barn/ungdomar bör prioriteras. Vid ett avstämningsmöte den 28 augusti menar verksamhetschefen att projektet till att börja med bör rekrytera via mammorna. Den 12 september har jag och PL en bollplank/uppföljningsträff. Vi behandlar då styrelsens roll gentemot projektet, erfarenheter av Trappan-samtal med barnet i den öppna verksamhet i juni samt tidigare med boende barn, förebyggande av skador, främjande av att våldsspiralen bryts på lång sikt och projektets fortsatta omvärldskontakter. Jag lyfter också frågan om det går att minska på tjänstevolymen och begära projektförlängning hos Socialstyrelsen för att hinna med några fler Trappan-samtal enligt projektplan. Efter vår

träff ber PL om en träff med verksamhetschefen för att göra en planering av projektets slutfas och ta upp frågan om förlängning av projekttiden samt politikerkontakter.

Strukturen på hemsidan gör att direktinformation till ungdomar är svår att finna. När jag frågar per mejl blir svaret från PL den 6 september att det i samråd mellan henne och verksamhetschefen bestämts att inte ha för bråttom med direktrekrytering av ungdomar utan att främst avvakta vad som händer med kontakter via mammor. Språket och formuleringarna i direktinformationen är väl avvägt och informativt. Det framstår emellertid som tveksamt om en 13–18 åring tilltalas av ordet ”barn” i informationen. I projektarbetet används genomgående begreppet barn som är den definition som lagen föreskriver. Jag påpekar vid våra kontakter att barn/ungdom kan vara att föredra i utåtriktad information.

20–22 september deltar PL i konferensen Nordiska kvinnor mot våld i Köpenhamn och årets tema är barn. Konferensen ger inget särskilt input till projektet.

I slutet av september har inga fler barn anmälts för att delta i Trappan-samtal i öppenverksamheten, hittills har det blivit ett ärende i juni (se Etapp 2). Detta innebär att den reservation som gjordes vid det första planeringsmötet 11 januari aktualiseras. Det tycktes då tveksamt om den externa informationen under några månader skulle hinna nå ut för att tio familjer skulle hitta till den nya öppenverksamheten. Därför anses projektplanen för Etapp 3 med fortsatta omvärldskontakter som särskilt viktig. Det handlar om fortsatta kontakter med olika verksamheter som arbetar med barn.

PL:s träff med verksamhetschefen den 24 september medför att de enas om en revidering av planen för Etapp 3. Studiebesök i Norge stryks helt p g a tidsbrist. Målet att erbjuda samtal till tio barn stryks också. Av sin chef får PL stöd i det sätt hon bedriver projektarbetet på, omvärldskontakterna som tagits anses mycket värdefulla inför framtiden. Chefen framhåller att det faktum att det ännu inte inkommit önskan om Trappan-samtal för barn/ungdomar i öppenverksamheten är inget som kan påverkas via en projektplan. Däremot behålls delmålet *få en samlad bild av vad som påverkar förutsättningarna för att samtalen ska komma till stånd.* Den nya frågeställningen för perioden blir *Vilka faktorer gör det möjligt för barnen att delta?* Av Etapp 3:s planerade aktiviteter läggs fokus på spridning av information och fortsatta omvärldskontakter.

PL:s fråga om förlängning av projekttiden utmynnar i beskedet att det är inte möjligt att förlänga perioden efter 31 december. Avvikelsen från planerad tjänstevolym under och efter semesterperioden behandlas och PL återgår i oktober till planerad tid. PL lyfter frågan om kontakter med förtroendevalda i Socialnämnden och får svaret att detta behöver koordineras med andra politikerkontakter som berör behovet av nya lokaler till jouren.

En snöbollseffekt har uppstått från försommarens omvärldskontakter och det är ett omfattande nätverksarbete som sker under Etapp 3.

Exempel på kontakter är följande:

- Brottsoffergruppens chef på polisen informerar sin personal och PL sänder foldrar.
- Enheten för föräldrastöd, Socialkontoret tackar ja till ett möte med PL den 21/10.
- Sammankallande för kuratorsnätverket i Sollentunas kommunala grundskolor ska återkomma med tid för presentation av projektet.
- Jourens volontärer involveras, två volontärer ombeds att hjälpa till med planering, spridning och praktisk hjälp med foldrarna. Den 2 oktober informeras på ett volontärmöte.
- *Hit kan du vända dig. SAGA – Samarbete och gemensamt ansvar för barn och unga i Sollentuna.* sagasollentuna.se säger ja till att ge information om kvinnojouren och om Trappan-samtal på sin hemsida.
- Två från styrelsen och verksamhetschefen bjöd på frukost för politiker från kommunstyrelsen och partiernas politiska sekreterare för att berätta om hur jouren utveck-

lats under året och därmed det nya med Trappan-samtal i öppen verksamhet.

- Edsbacka marknad: Loppis och informationsbord som bekvinnades av jourens volontärer som hade med sin information om Trappan.
- I mitten av september är 200 ex av foldrarna nästan slut och Malin beställer ytterligare 300 ex.
- En samverkanskonferens anordnas tredje veckan i september tillsammans med de nordvästra kommunerna i Stockholm och cirka hundra deltagarna får tygpåsar med bland annat Trappan-foldern i. Deltagarna kommer från skola, omsorg, socialtjänst, polis etc.
- Instagram: Ett foto med bildtexten: ”Alla barn som upplevt våld i familjen borde få prata med någon om det. Till oss på Sollentuna kvinnojour är barn välkomna på Trappan-samtal. Det kan vara ett första steg att förstå sina känslor och sätta ord på sina tankar”. Länkar till jourens hemsida. 33 personer gillar inlägget första veckan (volontärer, andra jourer, privatpersoner och sju advokatfirmor).
- Facebook: Länkar till kvinnojourens hemsida sprids till ett tio-tal grupper med anknytning till våld i nära relationer.

Av loggboksanteckningar från 14 oktober framgår att PL väntar på besked om det lämpliga/möjliga med politikerkontakter. En första (av planerade fyra) handledningsträffar med handledaren om Trappan-samtal genomförs där temat är projektets bärande idé om lättillgängliga samtal och vikten av en tydlig policy för orosanmälningar. Handledarens erfarenheter från Utväg Skaraborg bekräftar verksamhetschefens bedömning att de flesta samtalen förväntas komma via mammornas kontakter med jouren.

Spridningsarbetet fortsätter i oktober på olika sätt.

- Jourens volontärer får information och foldrar för att sprida på vårdcentraler och lämpliga platser.
- Ordföranden och verksamhetschefen passar på att informera om Trappan-verksamheten vid ett politikermöte om verksamheten, foldrar delas ut.
- Ett event om Barnkonventionen blir ett tillfälle att sprida information via bokbord till ett 100-tal deltagare såsom förskollärare, kuratorer, ideella föreningar via foldrar, visitkort och samtal.
- Besök Centrum för unga brottsutsatta (våld i skolan, offentliga miljöer).
- Besök Ungdomar mot våld, Arena Satellite-n (evenemangssäkerhet).
- Bomöte hos hyresgästföreningen i Rotebro.
- Kontakter tas med Morsor och Farsor i Sollentuna, IOGT NTO, Röda korset, Rädda barnen samt Svenska kyrkan.
- Kontakt tas med quer, trans- och tjejjouren INDRA.
- Svar kommer på kontaktförsök till BUP och Barnahus – besök bokas.

I loggboksanteckningar från 25 oktober framkommer att ännu inga önskemål om Trappan-samtal har kommit in från mammor eller ungdomar. För att ändå kunna arbeta med delmålet *avstämning av vilka faktorer som gör det möjligt för barnen att delta* planeras ett analysarbete på en workshop den 4 november tillsammans med kollegorna om årets kontakter med jouren (antal barn, parallella kontakter med socialtjänsten, före, under eller efter uppbrott). På så sätt kan målgruppen ringas in tydligare och en förståelse fås för varför inte fler anmält intresse trots ökad information. PL sammanställer i loggboken en preliminär lista på arbetsdokument som ska vara färdiga innan projektårets slut bl.a. frågeunderlag vid kontakter, utvärderingsblankett, informationsblad till föräldrar, sammanställning av viktiga samverkanspartners och nätverk och fortsatt implementering.

Loggboksanteckning från 8 november visar att personalmötets genomgång ger värdefull information om året som gått. Mer än hälften av dem som sökt kvinnojourens stöd 2019 har barn, de flesta kvinnor tar kontakt *efter* uppbrottet från en våldsam partner och en tred-

jedel av dem hade en *pågående* vårdnadstvist. I ett mejl från PL kompletteras siffrorna till att gälla hela 2019. 92 barn har ingått i de familjer som jouren haft kontakt med, 54 barn har haft kontakt med socialtjänsten. Av dessa 54 barn har bara tio någon gång under den processen haft eget samtalsstöd. Sex barn fick samtalsstöd via socialjänsten och fyra barn från Sollentuna kvinnojour. Bland de fyra ”jourbarnen” fick tre stöd medan de bodde på jouren och det fjärde ärendet var barnet som kom på Trappan-samtal via den öppna verksamheten i juni. PL lägger till en reflektion i sin loggbok att det faktum att bara tio barn av 54 fått samtalsstöd tyder på att alltför få barn får sin rätt att komma till tals tillgodosedd.

Under projekttiden har fyra barn uppmärksammats av jourens personal som skulle kunna vara aktuella för Trappan-samtal i den öppna verksamheten. Barnen är i åldrarna 17, 12, 8 och 4 år. Barnens mammor är i samtal med personalen positiva till kontakt för barnen. I två fall bryts kontakten med mamman och i ett fall tackar barnet nej till samtal. Gemensamt är att barnen har separerade föräldrar och att våldet ligger långt tillbaka i tiden. Mammorna är oroliga för barnens mående och hur den sporadiska kontakten med fadern påverkar dem.

Den 20 november har vi ett sista bollplank/uppföljningsmöte. Vi för en dialog om den sista frågeställningen om vad som fungerat hittills och vad som behöver göras annorlunda. Det vi kan konstatera är att nätverksarbetet och information om möjligheten till Trappan-samtal i den öppna verksamheteten fungerat över förväntan. En annan slutsats är att dokumentet som berör riktlinjerna för Trappan-samtal tenderar att bli omfattande på grund av frågans komplexitet och det behöver göras annorlunda; ett dokument som ger bakgrund och ett kortfattat med riktlinjer till personal. Vi tar även upp processen omkring och utformningen av de dokument som ska sammanställas som resultat av projektet och jag ställer vissa frågor om workshopen.

Den 26 november har vi mejlkontakt och jag ger synpunkter på de sista delarna av innehållet i dokumentet *Bakgrund och underlag till riktlinjer för Trappan-samtal i öppen stödverksamhet vid Sollentuna kvinnojour.*

I loggboksanteckningarna framgår att ett ATP-möte den 27 november där förslag till riktlinjer för Trappan-samtal presenterats gått bra. Personalen hade en fruktbar diskussion och det rådde en samsyn. En punkt upplevdes emellertid inte som helt självklar och det handlar om orosanmälningarna. PL skriver: ”…men det är vid orosanmälningarna som det finns en viss osäkerhet hos mina kollegor. De har bett att få lite tid att läsa texten och tänka lite. (…) och jag tror faktiskt bara att kollegorna behöver lite tid och eventuellt bara diskutera lite fler exempel. Så det blir bra med en sista projektworkshop i december”.

Kommentar processuppföljning:

Projektet håller inte fast vid den ursprungliga målsättningen om att erbjuda Trappan-samtal till tio barn, vilket inte kommer som någon överraskning med tanke på en reservation som gjordes redan vid projektstarten i januari. Redan i början av september har emellertid ett vägval gjorts genom sättet för utformningen av direktinformation till ungdomar på hemsidan.
Revideringen av målsättningen för etapp 3 vid mötet med verksamhetschefen den 24 september framstår som rimlig och genomförbar.

Målet att *få en samlad bild av vad som påverkar förutsättningarna för att samtalen ska komma till stånd* uppnås delvis genom den workshop som görs med personalen i början av november. Den bild som kan skapas vid genomgången visar på att det är troligt att betydligt fler barn än vad som är fallet är i behov av samtalsstöd. Likaså att kontakter främst tycks ske via mammans

önskemål och att det finns varierande skäl till att samtal inte kommer till stånd. En viktig slutsats vid workshopen blir att Trappan-samtal *inte* kan tillgodose alla de behov hos barnen som identifierades och att dessa samtal inte passar alla barn. Likaså att det är oklart varför inte fler barn beviljats samtal av socialtjänsten via den organisation som finns för detta. Frågeställningarna för Etapp 3 om i vilka fall det blir möjligt att etablera kontakt och när det är lämpligt och bra behandlas ingående i arbetsgruppen. Pågående polisutredningar och akut flytt är exempel på när det inte är lämpligt och bra medan möjligheten att etablera kontakt främst kan ske via mammorna och skolhälsovården. Den nya frågeställningen *Vilka faktorer gör det möjligt för barnen att delta?* blir endast delvis besvarad vilket kan förklaras med att denna tillkommande fråga är alltför omfattande för att hanteras ingående i ett så sent skede i projektet.

Det som workshopen inte tycks ge så tydliga svar på är hur kvinnojourens kuratorers information till mammor sett ut och om de genomfört motiverande samtal. Här kan vi se att processen går delvis i otakt genom att vissa dokument såsom frågeunderlag till mammor och särskilda informationsblad till föräldrar inte blivit klara i tid. Riktlinjerna till personal är inte heller helt färdiga. En viss osäkerhet kan ha funnits hos övrig personal att ta upp frågan med mammor på grund av att de inte kände sig tillräckligt förberedda, det kan också ha blivit bortglömt vid de ibland insatskrävande kontakter med en stor mängd koordineringsuppgifter som kan uppstå. När jag ställer frågor till PL om hur rekrytering till eventuella Trappan-samtal sker framkommer att jouren tar sitt kvalitetsansvar på stort allvar. När en kurator föreslagit en viss kontakt som lämplig har ett ingående samtal förts med PL i hennes roll som barnansvarig och Trappanansvarig. I detta samtal har de utifrån sin professionella kompetens kunnat konstatera att Trappan *inte* är lämpligt i just detta ärende. På så sätt har en kollektiv kompetenshöjning uppstått i den löpande verksamheten. Sollentuna kvinnojour har avstått från att urskiljningslöst "kasta in" tio barn i samtal under Etapp 3 för att uppnå målet för år två i ansökan.

Själva reservationen i januari om det osäkra med att hinna genomföra tio barnsamtal på hösten tycks ha skapat en viss ambivalens hos PL om hur arbetet ska prioriteras när det gäller förankring i personalgruppen, framtagande av nödvändiga stöddokument och det omfattande informations- och nätverksarbetet. Själva processen i projektet har genom den snöbollseffekt som uppstått styrts emot en prioritering av nätverks- och informationsarbete vilket kan bedömas som mycket framgångsrikt. På så sätt har det skapats långsiktiga, hållbara kontakter för samverkan omkring barn som upplevt våld. Överallt har Sollentuna kvinnojour fått ett positivt gensvar inför själva grundidén om Trappan-samtal i den öppna verksamheten.

En uppföljning av aktiviteterna visar att de två första punkterna utgår efter revideringen av Etapp 3 liksom den sista om studiebesök till Norge. I övrigt har aktiviteterna genomförts och några har tillkommit (workshop och konferensen Nordiska kvinnor mot våld).
Sammanfattningsvis har projektarbetet hållit fast vid den reviderade målsättningen för Etapp 3, aktiviteterna har genomförts.

Projektet har till största delen följt den reviderade planen för etapp 3.

4.5 Etapp 4 (december)

Mål:
Att skapa en plan för implementering och fortsatt arbete.

Frågeställningar:
Vilka erfarenheter och lärdomar har vi gjort/fått i projektet? Hur ska vi fortsätta att arbeta med Trappan i vår öppna stödverksamhet?

Aktiviteter:

- Avslutande möte med utvärderare.
- Projektavslut med arbetsgrupp och eventuellt valda delar av styrelsen.

Som framgår av redovisning av Etapp 3 genomfördes det sista mötet med mig redan i slutet av november. De särskilt viktiga erfarenheter och lärdomar som vi fann i ett reflekterande samtal var det positiva gensvaret och lyckade genomförandet av omvärldskontakter. Särskilt två centrala aktörer, gruppchefen för handläggarna för våld i nära relationer och relationsvåldssamordnaren i Sollentuna, uttryckte ambitionen att det är dags att utveckla arbetet genom att "nu är det dags att se barnen". PL har mötts med öppenhet och intresse för frågor som rör barn som upplevt våld. Ett återkommande svar från många kontakter på frågan om var barnens utsatthet kan bli synligt är att detta är i skolan. Ett dilemma här är att skolan har de största kontaktytorna med barnen samtidigt som de är hårt pressade av kraven på godkända betyg och kvalitet i undervisningen. Skolhälsoteamen och kuratorerna framstår därför som en viktig kontaktlänk för projektets kommande implementering.

Även på en särskild workshop för personalen den 5 december konstateras att projektåret varit lyckat som en start för Trappan-samtal i den öppna verksamheten. PL gör en återblick och sammanfattning av projektåret så att den "röda tråden" blir synlig, hon lyfter fram på vilket sätt kollegorna bidragit vid olika möten. En diskussion om riktlinjerna visar att det finns en enighet om dessa samt ett behov av ett särskilt dokument att dela ut till mammor om Trappan-samtal. Vidare att ett stöd till kuratorerna från den som ansvarar för Trappan-samtal kan behövas via direkt närvaro vid ett möte med mamman. Frågan om när och hur behovet hos barnen kan föras fram i kontakten med en stödsökande mamma är känslig och svår att hantera via enkla rutiner, en lyhördhet och gott omdöme krävs hos kuratorn om när det kan vara lämpligt eller olämpligt. I sina loggboksanteckningar skriver PL att det hade varit önskvärt med två workshops där den första behandlat riktlinjerna och stöd till kuratorerna mer ingående än på ATP-mötet 27 november och den andra mer inriktad på slutsatser av att ha arbetat med detta projekt inom organisationen samt framtidsfrågor.

Workshopen i december blir trots denna önskan om "mer tid" värdefull genom både den åter- och framtidsblick som görs. Via en powerpoint över nätverkandet under året uppdelat på intervjuer, mejlkorrespondens och verksamhetsbesök, totalt 21 kontakter, diskuteras vilka av dessa som bör vårdas inför framtiden. Skolhälsovården samt den kurativa enheten för föräldarstöd från socialtjänsten väljs ut som centrala. Projektets resultat presenteras av PL som, förutom nya kontakter, de policydokument som ska färdigställas under december.

Den 18 december får PL en värdefull möjlighet att möta den grupp som i olika sammanhang pekats ut som den med de bredaste kontaktytorna till barn, nämligen skolsköterskorna i Sollentuna kommun. Hon får 45 minuter för att berätta om Trappan-samtal och ta emot synpunkter. Fortsatta kontakter med nätverk för skolkuratorer har etablerats för ett liknande besök våren 2020. Här öppnas en väg för konstruktiv samverkan där skolhälsoteamen, framför allt skolkuratorna, kan fungera som en länkt mellan pedagoger, ungdomar och kvinnojouren.

En implementeringsplan inför 2020 färdigställs liksom *Riktlinjer för Trappan-samtal* (till personal) och del 3 om samverkan i *Bakgrund och underlag till riktlinjer för Trappan i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet*. Implementeringsplanen för 2020 är konkret och väl förankrad i den verksamhetsutvecklingsprocess som projektet inneburit. Där anges vilka

återstående stöddokument som ska skrivas, rutiner för samarbete mellan kurator och barnansvarig i den öppna verksamheten, skapande av utvärderingsmetod, Trappan-samtal som stående punkt på ATP och som ett inslag i översynen av den öppna verksamheten. Framtida samverkanspartners pekas ut liksom aktiviteter för ökad kompetens både internt och externt.

Även Riktlinjer för Trappan-samtal i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet (till personal) är ett konkret dokument som tydligt ger anvisningar omkring de olösta frågor som fanns vid projektstarten. Ett självständigt ställningstagande har uppnåtts i frågor om icke-behandling eller behandling, samtal även om det finns kontakter med förövaren, båda vårdnadshavarnas medgivande eller ej, journalföring eller ej, bemötande av ungdomar som kommer på egen hand, information till mammor, rutiner för personal.

Kommentar processuppföljning:

I Etapp 4 håller projektet fast vid målsättningen att göra en implementeringsplan för fortsatt arbete. Den är konkret, genomarbetad och förankrad i den verksamhetsutveckling som projektet inneburit. Även *Riktlinjer för Trappan-samtal i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet* (till personal) är genomarbetad och förankrad i jourens verksamhetsutveckling. Etappens frågeställningar om vilka erfarenheter och lärdomar som uppnåtts och hur arbetet ska fortsätta besvaras i de ställningstaganden och vägval som ingår i de två dokumenten samt det mer omfattande *Bakgrund och underlag till riktlinjer för Trappan i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet*. I den senare skriften motiveras olika ställningstaganden och hur dess uppnåtts via en noggrann redovisning av projektarbetet. Etapp 4:s aktiviteter har uppfyllts förutom ett avslutande möte med styrelsen som av tidsskäl inte hanns med.

Projektet har följt planen för Etapp 4.

5. Slutsatser och reflektioner

5.1 Mål

Socialstyrelsens beslut att bevilja hälften av de ansökta medlen och för år två i projektansökan ställde jouren inför ett svårlöst situation. År två var i projektansökan tänkt som själva genomförandeåret med Trappan-samtal baserat på det förarbete som skulle ha gjorts under år ett. En omarbetad plan för endast ett projektår fick då göras med beteckningen *PM Trappan 2019*. Projektets syfte beskrivs där som:

"Projektets syfte är att undersöka på vilka sätt vi i Sollentuna kvinnojour kan ta emot och erbjuda stöd i form av Trappan-samtal till personer under 18 år, för att på så sätt utöka vår öppna stödverksamhet så att vi även inkluderar barn. Under projektets gång har har projektledaren fortlöpande kontakt med en extern utvärderare som samlar material för en utvärdering.
Nedanstående planering utgör riktningen för projektet. Tanken är att planeringen revideras kontinuerligt under projekttiden, då projektet är undersökande till sin karaktär och ska generera nya frågeställningar och uppslag."

Så som syftet är beskrivet är min bedömning att det har uppnåtts. Sollentuna kvinnojour står idag på en stabil grund när det gäller "på vilket sätt" jouren kan ta emot och erbjuda stöd i form av Trappan-samtal i den öppna stödverksamheten. Jouren tar i sina policydokument tydlig ställning och ansvar för hur arbetet ska bedrivas. Flera svårlösta frågor som saknar tvärsäkra

svar har bearbetats i en process med hjälp av materialinsamling, inläsning, kunskap från externa aktörer och ett internt reflektionsarbete hos personalen.

Kontakten med mig som utvärderare har fungerat väl och gett en god insyn i projektarbetet via fyra träffar, fortlöpande loggboksanteckningar, intervjuutskrifter och dokument för kännedom, mejl och telefonsamtal.

Att *PM Trappan 2019* kallas för "riktningen i en undersökande process med möjlighet till revidering under arbetets gång" bedömer jag som en rimlig utgångspunkt. Det som var tänkt att utföras under två år skulle nu komprimeras till ett år. Det skulle ha varit omöjligt för jouren att starta direkt med Trappan-samtal utan att ha grundat detta i ett förarbete. Den osäkerhet inför vad som skulle hinnas med tolkar jag som en realistisk insikt om det olämpliga med att låsa projektarbetet vid ambitionen att nå en strikt måluppfyllelse.

Att projektet i formell mening beviljats medel för att utföra Trappan-samtal gör att tio samtal bibehålls i planens Etapp 3 (september-november). Osäkerheten om realismen i detta kommenteras närmare under avsnitt 5.2 Genomförande.

Delmålen för de fyra etapperna framstår som en aning vaga i de språkliga formuleringarna vilket jag tolkar som att PL helt enkelt anser sig vara på helt oprövad mark. Denna vaghet har inte, enligt min bedömning, påverkat projektarbetets framåtskridande utan det har hela tiden drivits framåt inom ramen för etappernas delmål, frågeställningar och planerade aktiviteter.

5.2 Genomförande

Genomförandet i projektarbetet har inte följt en linjär process och de olika etapperna har delvis överlappat varandra. Detta har inte rubbat projektets framåtskridande utan tycks tvärtom ibland varit värdefullt för själva lärandet (se 5.3). Under Etapp 1 genomförs ett omfattande arbete med att skapa lokala och nationella nätverk, information inhämtas från experter, forskare, professionella, lagstiftning och offentliga styrdokument. Idén om Trappan-samtal i öppen stödverksamhet sprids via intervjukontakter och skapar en förankring inom socialtjänsten och andra relevanta verksamheter. På så sätt glider Etapp 1 och 2 in i varandra vilket inte är något problem. I en workshop med personalen startas det som PL menar krävs för att "jäsa en deg". Flera ännu olösta frågor såsom gråzonsproblematik, orosanmälan (särskilt för ungdomar utan vuxet sällskap), urval av lämpliga barn eller ungdomar behandlas och en förankrings- och reflektionsprocess är igång. PL:s metod som jag kallar "lyhördhet" i relation till övrig personals önskan om att inte ha för bråttom ter sig rimlig. Jourens framtida Trappan-samtal ska ske i en verksamhet där felaktiga bedömningar kan skapa en stor risk för upptrappat eller återkommande våld.

Att ett utkast till riktlinjer för Trappan-samtal inte blir helt färdigt under etappen handlar om att tydliga svar på olösta frågor ännu inte finns i relation till det insamlade materialet och dessa behöver begrundas ytterligare en tid. Experter och professionella har olika synsätt i sina tolkningar av Trappan-verksamhet.

Under Etapp 2 som handlar om att nå ut med Trappan-verksamheten och skapa sig en uppfattning om viktiga samarbetspartners blir den externa informationsspridningen mycket väl genomförd. Frågan om samarbetspartners visar sig behöva ändras till samverkanspartners och det är först i ett senare skede i projektet som det blir klart att viktiga samverkanspartners är skolhälsovården och enheten för föräldrastöd.

Att en utvecklingsprocess inte ryms inom alltför strikt målstyrning blir uppenbart när en mamma i den öppna stödverksamheten önskar Trappan-samtal för sitt barn redan i juni. Projektets Trappan-samtal är inplanerade till kommande etapp, september–november. Dokument om riktlinjer för Trappan-samtal är inte färdiga och en handledare har ännu inte anlitats. Eftersom PL har relevant utbildning och erfarenhet i sin roll som barnansvarig blir det självklart att säga ja till mammans önskemål och ett samtal genomförs.

En viss ambivalens finns i själva projektarbetet omkring det faktum att de medel som beviljats handlar om projektår nr 2 för att ge-

nomföra Trappan-samtal för tio barn. För mig framstår det som att PL känner ett ansvar och en viss otålighet när projektet går över i Etapp 3, den period då Trappan-samtalen enligt planen skulle genomföras. Från verksamhetschefens och övrig personals sida framstår det som att det är acceptabelt att skynda långsamt och inte forcera fram Trappan-samtal.

När jag följer processen blir det tydligt att projektet egentligen ännu inte är moget att starta dessa samtal. Dokument som Riktlinjer för Trappan-samtal, underlag för bedömning, informationsblad till mammor är ännu inte helt klara och det är inte heller frågan om motivationsarbete riktat till mammorna. Målgruppen, barn som kommer via sin mamma eller ungdomar 13-18 år som kommer på egen hand, är inte helt klarlagd. Särskilda interna dokument för ungdomar är inte färdiga.

Återigen glider arbetet i det olika etapperna in i varandra och det externa nätverksarbetet under Etapp 2 skapar en snöbollseffekt som leder till ett omfattande informations- och kontaktarbete under Etapp 3. Detta framstår i min bedömning av processen som mycket värdefullt eftersom det innebär en förankring och ett tillitsskapande som ger en god legitimitet till Sollentuna kvinnojours framtida Trappan-samtal i den öppna verksamheten. Att hoppa över denna fas för att raskt "hoppa in" i att genomföra Trappan-samtal i öppen verksamhet hade snarare kunnat skapa misstro och missförstånd hos olika aktörer. Det arbete som görs under Etapp 2 och 3 ger resultatet att alla är positiva till idén och det finns en god grund att arbeta vidare på.

Det interna arbetet i de olika faserna med workshops, rapporter på APT-möten, avstämningsträffar med verksamhetschefen har fungerat väl i projeket. När vi tillsammans speglat vad som händer vid våra fyra träffar har PL på ett självständigt och kreativt sätt funnit ut vilka vägval som är lämpliga för den framtida verksamheten.

De brister som jag finner i genomförandefasen är två. Dels att det inte funnits tid för en tydligare förankring hos styrelsen. Eftersom de policydokument som arbetats fram innebär ett tydligt och självständigt ställningstagande i frågor som inte ens jurister eller forskare är helt eniga om kan det vara värdefullt att den styrelse som är formellt ansvarig har god inblick i arbetet. Den andra bristen är att PL periodvis haft svårt att fullgöra sin tjänstevolym på 80 procent för projektarbete. Min bedömning är att detta är inget unikt för detta projekt utan snarare en svårighet för ideellla organisationer som arbetar med människor i akut behov av hjälp. PL har i sina loggboksanteckningar redogjort för ett periodvis mycket hårt tryck på jour- och stödverksamheten parallellt med sjukdom eller semester hos kollegor. I en verksamhet som har Sollentuna kvinnojours resurser finns en inbyggd sårbarhet och det framstår inte som rimligt att kräva en heltäckande vikariepool.

5.3 Lärande

Under punkten lärande är min bedömning att detta projekt varit mycket framgångsrikt. Som framgår av dokumentet *Bakgrund och underlag till riktlinjer för Trappan i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet* har projektet efter ett omfattande analysarbete resulterat i tydliga ställningstaganden vad gäller medgivande från en våldsutövande förälder (oftast far), Trappan-samtal som behandling eller stöd och hur orosanmälningar bör hanteras i den öppna verksamheten. Att det inte finns solklara tolkningar utifrån lagstiftning eller forskning har hanterats på ett mycket noggrant sätt med utgångspunkt i jourens egen värdegrund och policydokument. Genom ett kollektivt arbete i personalgruppen har man kommit fram till när Trappan-samtal är olämpliga, att många barn behöver annat stöd, att ett mörkertal tycks existera bland många ärenden med barn där bara en bråkdel beviljats egna samtal i kommunal regi och att jourens kuratorer och barnansvariga ska ha särskild rutiner för sitt samarbete.

Vidare är en lärdom att skolan är den organisation som har den bredaste kontaktytan till barn/ungdomar i behov av stöd. Detta har resulterat i projektets kontakter med skolhälsovården, särskilt skolsköterskor och kuratorer, som kan främja att barn/ungdomar "fångas upp". Skolhälsovården kan på så sätt bli en förmedlande länk mellan pedagoger, föräldrar, barn och Sollentuna kvinnojour.

Projektet har också inneburit ett lärande om hur Sollentuna kommuns organisation ser ut, i vilka former Trappan-samtal bedrivs och på vilket sätt jouren kan vara ett komplement. Att det givits ett mycket positivt gensvar till projektets bärande idé är viktig kunskap inför framtiden.

En insikt som uppnåtts i det kollegiala arbetet med projektet är det krävs ett noggrant och omdömesgillt förfarande när samtal förs med en mamma om eventuella Trappan-samtal. Många olika omständigheter behöver vägas in där barnets bästa ska vara den ledstjärna som leder arbetet. I själva beslutet om att inleda samtal behöver jouren och mamman gemensamt ta ansvar för barnets säkerhet och trygghet.

PL:s uttryck att vårda en "deg som jäser" ser jag som ytterligare en form av lärande. En viss osäkerhet hos övriga personal inför planerna på Trappan-samtal i den öppna verksamheten har hanterats mycket bra. Ett uppifrån-beslut med förväntan på snabb implementering hade inte lett till samma positiva resultat när det gäller personalens bidrag till olika ställningstaganden och funderingar omkring olika frågor.

Bakgrund och underlag till riktlinjer för Trappan i Sollentuna kvinnojours öppna stödverksamhet kan ses som en projektredovisning av lärande där de olika stegen bakom projektets och jourens vägval redovisas ingående.

5.4 Framtida implementering

Den plan för implementering 2020 som färdigställs inom projektet är, enligt min bedömning, konkret och vägledande.

Inför den framtida implementeringen är det följande punkter som jag väljer att uppmärksamma som viktiga:

- Tätare kontakt med styrelsen är önskvärt eftersom projektet rör sig på oprövad mark.
- Utveckla stöd och metod för kuratorerna att genomföra motiverande samtal med mammor vid behov.
- Gör en målgruppsprofil där de två grupperna "kontakt via mamma" och "kontakt utan vuxen" tydliggörs vad gäller rutiner, insatser och information.
- Behåll ambitionen att vårda endast vissa utvalda kontakter för att det framtida nätverksarbetet inte ska bli för betungande med de begränsade resurser som finns.

5.5 Ansvar för samverkan

Samverkan är idag ett honnörsord som återkommer i nästan all offentlig och ofta i ideell verksamhet. Inom forskning anges ofta effektivare resursutnyttjande, ömsesidigt lärande och ökad förmåga att hantera komplexa frågor som förklaringar till det kraftigt ökade intresset för samverkan i en mängd olika former. Men forskningen pekar även på risken med oklart ansvarsutkrävande, en oförmåga att hantera konflikter och bristande jämlikhet mellan olika aktörer.[11] Särskilt påtagligt blir bristande jämlikhet vid samverkan mellan ideella och och mer resursstarka, offentliga eller privata, aktörer.

Det positiva gensvaret och åberopandet av Barnkonventionen vid Sollentuna kvinnojours omvärldskontakter väcker frågan om behovet av samverkan för Trappan-samtal i kvinnojourens öppna stödverksamhet. Den övergripande genomgång av barnärenden som personalen gjorde i en workshop tyder på att det kan finnas ett mörkertal vad gäller barn som behöver samtalsstöd. Socialtjänsten har ett samverkanskrav på sig vad gäller insatser för barn och unga och det gäller även samverkan med ideella organisationer. Här är det önskvärt att politiker i Socialnämnden och ansvariga inom socialtjänsten tar ett övergripande ansvar för att samverkan utvecklas och resurser tilldelas för kvinnojourens Trappan-samtal i den öppna verksamheten.

Sollentuna kvinnojour tar enligt implementeringsplanen sitt ansvar genom att prioritera samverkan med skolkuratorer och enheten för föräldrastöd. Återkoppling med möjlighet till träff för intervjuade nyckelpersoner planeras liksom ett seminarium med fokus på barns rätt att komma till tals i sina egna processer. I kvinnojourens arbete ingår även att vara en röst för de utsatta barnen, att påminna och upplysa om be-

[11] Hedlund, Gun & Montin, Stig (2009)

hovet av stöd. I jourens opinionsbildande verksamhet finns också en implicit kritik av att barn och unga riskerar att få otillräckligt stöd. Den kritiska rösten är en del av jourens ideella och utåtriktade arbete som av utomstående inte bör blandas ihop med behovet av samsyn och tillit i konkret samverkan. Särskilt jourens erfarenhet av att en "ofridsperiod" efter en mammas uppbrott kan pågå under mycket lång tid är viktig kunskap för stödarbetet till utsatta barn.

Referenser

Arnell, A. & Ekbom, I. (2010). ...Och han sparkade mamma... : Trappanmodellen i möte med barn som bevittnat våld. Stockholm: Gothia Förlag AB.

Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., K Cater, Å., Forssell, A., Eriksson, M. & Iversen, C. (2011). Stöd till barn som bevittnat våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering. Psykologiska institutionen, Göteborgs universitet.

Cater, Åsa & Tunberg, Sara (2019) "Like an Equal, Somehow" – What Young People Exposed to Family Violence Value in Counseling". I Journal of Family Domestic Violence, s.1-11, Open access, 21 januari 2019.

Har ditt barn fått prata med någon om det som hänt? (2019) Broschyr om Trappan-samtal från Sollentuna kvinnojour.

Hedlund, Gun & Montin, Stig (2009) Governance på svenska. Santérus Förlag.

Källström Cater, Å. (2009). Trappanmodellen för samtal med barn som upplevt våld i familjen – en utvärdering för metodutveckling. Regionförbundet Uppsala län, FoUrapport 2009/3.

PM Trappan 2019, Sollentuna kvinnojour.

Reflex K, Svenska Kommunförbundet ISBN nr 91-7289-003-7

Socialstyrelsen.Trappanmodellen.http://www.socialstyrelsen.se/evidensbaseradpraktik/sokimetodguidenforsocialtarbete (Utskriftsdatum 4 mars 2019)

Sollentuna kvinnojour. Verksamhetsberättelse. 2019.